

UN MORMÎNT DE CĂLĂREȚ NOMAD DIN SECOLELE XI—XII DESCOPERIT LA MOVILIȚA (r. Urziceni, reg. București)

DE

GH. DIACONU și PETRE DIACONU

În cursul lunii noiembrie 1964 pe teritoriul secției Movilița, G.A.S. Măineasca (r. Urziceni, reg. București), a fost descoperit un schelet omenesc laolaltă cu câteva oase de cal. Descoperirea a fost făcută cu prilejul amenajării gropii pentru o basculă. Locul mormântului se află în apropierea unor grajduri de vară, la o depărtare de 121 m de borna kilometrică nr. 38 a drumului național București—Urziceni (fig. 1).

În ziua de 19 mai 1965, prezentându-ne la fața locului în urma sesiunii făcute de către ing. Marius Roșca, am deschis o suprafață de $3 \times 1,50$ m pe latura de sud-est a gropii în care a fost instalat mecanismul platformei cântarului (fig. 2).

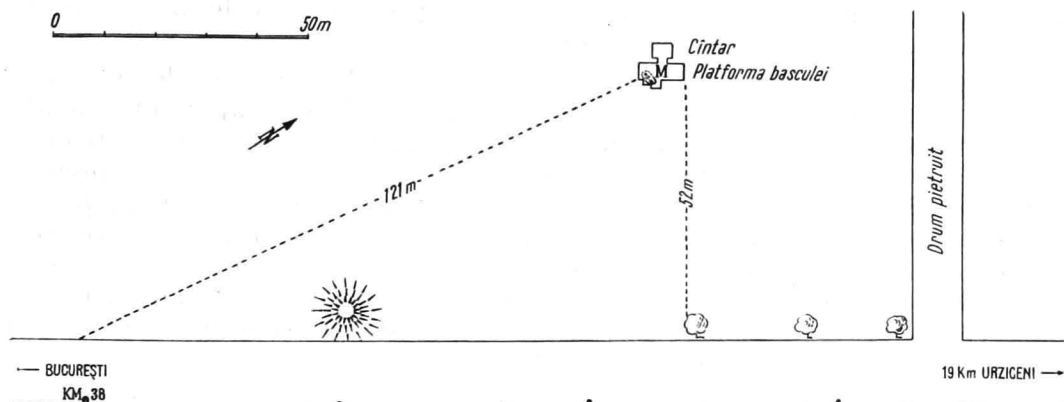

Fig. 1. — Poziția topografică a mormântului de la Movilița în raport cu drumul național București-Urziceni.

Sub solul arabil, gros de 0,35—0,40 m, a apărut un pământ roșcat, în cuprinsul căruia, la aproximativ —0,55—0,60 m, s-au conturat limitele gropii mormântului care se afla la —1,65 m față de nivelul actual al solului.

La o adâncime ceva mai mică, și anume la $-1,43$ m, pe latura de nord a gropii mormîntului a fost reperată o platformă cruțată, lată de circa $0,50$ m. Pe această platformă s-au găsit — depuse ritual — oasele a două picioare de cal cu copitele îndreptate în direcția nord-vest. Înspre extremitatea estică a gropii mormîntului, pe aceeași platformă, se aflau oasele de la coada animalului, iar între acestea și oasele de la picioare s-a găsit un astragal de miel (fig. 3/10), desigur depus ritual. Din resturile scheletului uman aflate *in situ* pe fundul gropii se mai păstrau doar tibiile, peroneele, rotula genunchiului drept, precum și oasele labelor picioarelor (fig. 2).

La nivelul tibiei drepte, în porțiunea nederanjată a gropii mormîntului, au fost descoperite două bucați de oase, lucrute probabil dintr-un femur de animal. Ele sînt aproximativ dreptunghiulare, iar în secțiune sînt ușor curbate în forma unui arc de cerc (fig. 3/11—12).

Înspre peretele de sud al gropii basculei a fost surprinsă „o nișă” cuprinsă de către muncitori, pentru a putea scoate scheletul și inventarul funerar. Ulterior „nișă” a fost umplută cu beton (fig. 2).

Din datele culese la fața locului reiese că muncitorii au mai descoperit un craniu uman și oasele aparținînd părții superioare a scheletului. Tot ei au găsit la nivelul craniului uman, în partea stîngă a acestuia, pe platforma de pămînt cruțată în timpul amenajării gropii mormîntului, un craniu de cal cu botul orientat în direcția vest, precum și oasele a două picioare de cal, inclusiv copitele. După cum se vede, oasele de cal au fost depuse în mormînt în poziția lor anatomică firească. Din informațiile culese reiese că în mormînt zăceau numai anumite părți din scheletul calului.

În același loc, mai precis între craniul de cal și oasele picioarelor animalului, au fost găsite de către descoperitori două scări de șa și o zăbală, care însă nu au putut fi recuperate.

În momentul de față, în colecțiile Institutului de arheologie se află doar o jumătate dintr-o verigă din fier (fig. 3/2) care a aparținut zăbalei și o mică bucată dintr-o cataramă de cingătoare (fig. 3/1). La acestea mai trebuie adăugate și șapte virfuri de săgeți din fier (fig. 3/3—9) predate nouă de ing. Roșca Marius, care ne-a informat că ele zăceau în partea dreaptă a scheletului uman, la nivelul bazinului, ceva mai înspre vest de cele două plăcuțe din os amintite mai sus. Într-adevăr, în timpul cercetării noastre am observat că în acest loc se mai păstrau încă urme de oxizi de fier; lutul era pătat de rugină, ca dovadă că acolo au zăcut vreme îndelungată anumite obiecte din fier.

Scheletul avea orientarea vest-est (cu capul la vest). Analiza sumară a oaselor umane ne permite să socotim că mormîntul de la Movilița aparține unui individ matur și robust. În gropile platformei basculei de 4×8 m și a casei cîntarului de circa 4×4 m, adînci de aproximativ 2 m, nu au fost reperate și alte schelete umane sau de animale.

Particularitățile rituale și de rit ale mormîntului de la Movilița (scheletul uman întins pe spate, în direcția vest-est, pe fundul unei gropi mărginite pe latura nordică de o platformă de pămînt cruțat pe care se păstrează, în întregime sau parțial, oase de cal) sînt caracteristice populațiilor nomade de neam tiurc.

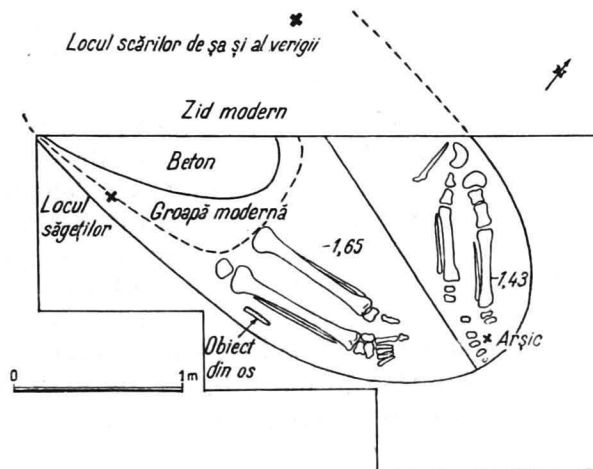

Fig. 2. — Mormintul de călăreț nomad de la Movilița.

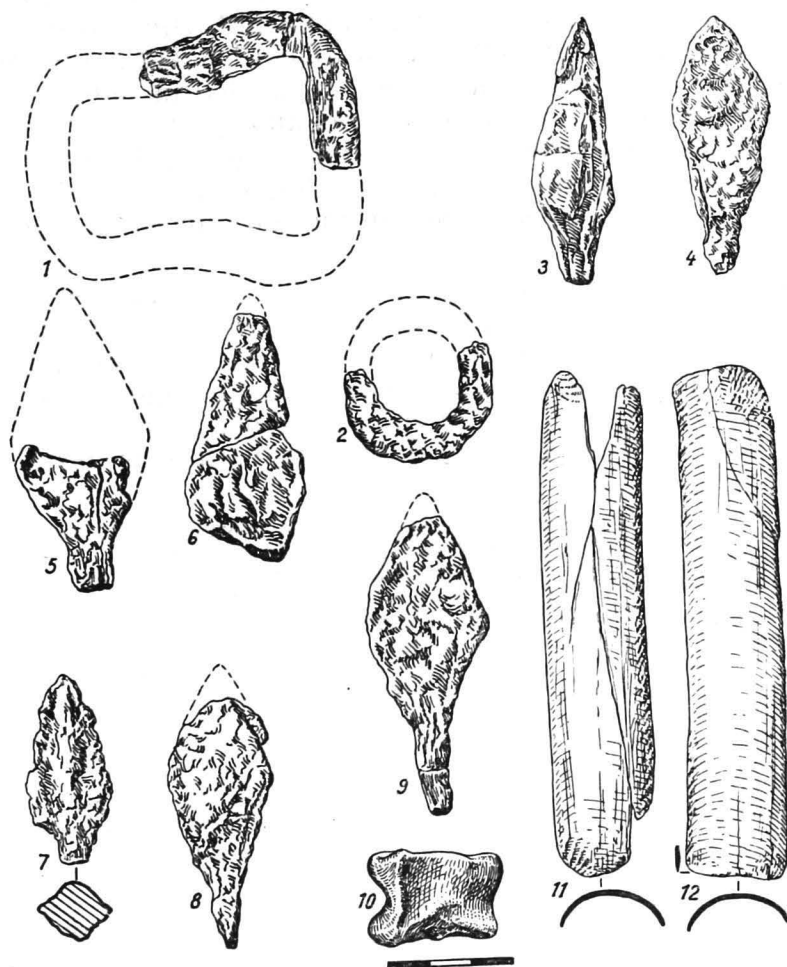

Fig. 3. — 1, fragment de cataramă ; 2, verigă de fier ; 3—9, virfuri de săgeți de fier ; 10, astragal de miel ; 11, 12, piese de os pentru tolba de săgeți.

Asemenea morminte — încadrate de cercetătoarea sovietică S.A. Pletneva în cinci grupe distincte — sînt foarte răspîndite pe o mare suprafață a stepelor pontice din sudul U.R.S.S.¹

Dacă am ține seama de observația că pe platforma de pămînt cruțat din mormîntul de la Movilița s-au găsit — depuse ritual — numai anumite părți din scheletul calului sacrificat și că cele două scări de șa, ca și zăbala², se aflau, după cum ne-au asigurat descoperitorii, printre aceste oase, atunci am putea încadra mormîntul nostru în prima grupă stabilită de S.A. Pletneva³; de notat însă că existența vîrfurilor de săgeți la nivelul bazinului scheletului uman este de natură să apropie același mormînt și de grupa a II-a din clasificarea cercetătoarei sovietice⁴.

În Cîmpia Munteană astfel de morminte s-au găsit, pînă în prezent, numai la Jilava⁵, comună din apropierea orașului București, și la Tangîru⁶ (r. Giurgiu).

Mormintele călăreților nomazi de neam tiurc au — în mod obișnuit — un aspect tumular, în sensul că peste ele s-a înălțat de fiecare dată cîte o movilă de pămînt⁷, exceptînd, bineînțeles, cazurile în care gropile mormintelor au fost săpate în *tell*-uri mai vechi⁸. Din categoria acestora din urmă fac parte și mormintele de la Jilava⁹ și Tangîru¹⁰. Menționăm că în cercetările noastre nu s-a putut repera nici un indiciu din care să reiasă că mormîntul de la Movilița a avut un aspect tumular. Ce-i drept, în imediata sa apropiere există și astăzi o movilă (fig. 1), dar necercetarea ei și a terenului înconjurător ne pune în imposibilitate de a stabili dacă mormîntul de la Movilița constituie sau nu, din punctul acesta de vedere, un caz izolat.

O încercare de încadrare cronologică mai strînsă a mormîntului de la Movilița este îngreuiată de împrejurarea că numai o parte a obiectelor de inventar a ajuns în posesiunea noastră. Judecînd după cele șapte vîrfuri de săgeți de fier, dintre care trei sînt foliforme și elipsoidale în secțiune (fig. 3/4—6, 8, 9), iar celelalte două romboidale în secțiune (fig. 3/3,7), mormîntul ar putea fi datat într-o perioadă destul de mare,

¹ S. A. Pletneva, *Печенеги, торки и половцы в южно-русских степях*, în *Труды Волго-донской археологической экспедиции*, I, în *MIA*, 63, 1958, p. 153—186.

² De notat că în timp ce majoritatea zăbalelor din mormintele populațiilor de neam tiurc s-a găsit în dreptul craniului de cal (în zona botului sau chiar între maxilare), zăbala din mormîntul de la Movilița — după mărturiile descoperitorilor — zăcea cam la jumătatea distanței dintre oasele capului și cele de la coada calului.

³ S. A. Pletneva, *op. cit.*, p. 153—161.

⁴ *Ibidem*, p. 161, fig. 6. În mormîntul publicat în această figură vîrfurile de săgeți se găsesc la nivelul femurului drept al scheletului uman.

⁵ D. V. Rosetti, *Siedlung der Kaiserzeit und der Völkerwanderungszeit bei Bukarest*, în *Germania*, XVIII, 1934, p. 209.

⁶ D. Berciu, *Săpăturile arheologice de la Tangîru (r. Giurgiu, reg. București)*, în *Materiale*, V, 1959, p. 152. De remarcat că, în timp ce la Jilava s-au găsit oasele complete ale unui schelet de cal, la Tangîru acestea se reduc numai la un craniu.

⁷ S. A. Pletneva, *op. cit.*, p. 153.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Gorganul de la Jilava este un *tell* care conține resturi din cultura neolitică de tip gumelnițean (vezi Dinu Dumbravă, *Strămoșii Bucureștilor*, București, 1929, și D. Berciu, *op. cit.*, p. 152).

¹⁰ *Tell*-ul de la Tangîru este de asemenea din epoca neolitică, conținînd bogate urme de viațuire de tip Boian și Gumelnița (D. Berciu, *op. cit.*, p. 152).

cuprinsă între secolele al IX-lea și al XIII-lea. Într-adevăr, ambele tipuri de vîrfuri de săgeți au o circulație în timp îndelungată, ele găsindu-se în numeroase morminte din sudul U.R.S.S., datate între secolul al IX-lea și al XIII-lea¹¹. În privința restrîngerii datării, nu ne poate fi de mare folos nici fragmentul de verigă (tot ceea ce a mai rămas din zăbala de fier), fiindcă atît zăbalele dintr-o singură vergea (mai timpurii), cît și cele din două vergele (mai tîrzii) erau prevăzute cu asemenea verigi.

Dacă am ține seama de tipul cataramii de cingătoare (fig. 3/1), ar trebui să admitem că mormîntul se datează în secolele IX—XI, de vreme ce astfel de piese se întîlnesc într-un mediu corespunzător în U.R.S.S.¹². În ce ne privește, însă, socotim că mormîntul de la Movilița nu se poate data mai devreme de secolul al XI-lea. De altfel, aceasta este sugerată și de tipul celor două plăcuțe de os care constituiau un accesoriu al tolbei de săgeți¹³.

Este drept că asemenea piese se găsesc și în mormintele din secolul al X-lea, dar în cazul acesta ele au o formă mai deosebită, oarecum elipsoidală.

Piese pentru tolba de săgeți de tipul celor găsite la Movilița (de formă dreptunghiulară) nu se întîlnesc — după știința noastră — în mormintele din veacul al XIII-lea, ceea ce ar constitui un indiciu că mormîntul nostru s-ar data cel mai tîrziu în secolul al XII-lea.

Datînd mormîntul de la Movilița în secolele XI—XII, ne grăbim să adăugăm că el trebuie să fi aparținut unui călăreț peceneg sau cuman.

Pînă nu demult se admitea că pecenegii au pătruns în țara noastră la sfîrșitul veacului al IX-lea și că la mijlocul veacului următor aceștia stăpîneau deja o bună parte din Cîmpia Dunării; o nouă interpretare însă a izvoarelor literare, racordată cu datele arheologice ne permite să admitem că ei s-au așezat în Muntenia cel mai devreme în ultimii ani ai secolului al X-lea¹⁴. În funcție de această constatare, și mormîntul de la Tangîru se datează mai degrabă în secolul al XI-lea decît în cel anterior¹⁵. Unei asemenea datări nu i se opun nici zăbala și nici amnarul, singurele obiecte de inventar din acel complex. De altfel, amnarul găsit la Tangîru este de un tip mai evoluat, găsindu-și cele mai bune analogii în mormintele din secolul al XI-lea¹⁶. Prin analogie cu mormîntul de la Tangîru poate fi datat în veacul al XI-lea și mormîntul de la Jilava.

¹¹ S. A. Pletneva, *op. cit.*, p. 157, fig. 3; p. 158, fig. 4; p. 168, fig. 8; p. 169, fig. 9; p. 170, fig. 10; p. 178, fig. 14; p. 179, fig. 15; p. 180, fig. 16. Asemenea vîrfuri de săgeți, datate în secolul al XI-lea, s-au găsit într-un mormînt descoperit la Holboca în Moldova. Vezi Ion Nestor și colab., *Șantierul Valea Jijiei*, în *SCIV*, III, 1952, p. 108, și p. 110, fig. 15.

¹² S. A. Pletneva, *op. cit.*, p. 157, fig. 3/9; p. 158, fig. 4/11.

¹³ După unii cercetători acestea ar putea fi piese de arc (vezi S. A. Pletneva, *op. cit.*, p. 159). Asemenea plăcuțe de os s-au găsit și la Holboca, vezi I. Nestor, *op. cit.*, p. 110, fig. 15. Aici sînt date însă drept plăsele de cuțit.

¹⁴ Petre Diaconu, *Despre pecenegii de la Dunărea de jos în secolul al X-lea*, în *Studii*, XVIII, 1965, 5, p. 1129.

¹⁵ *Ibidem*, p. 1125, nota 38.

¹⁶ S. A. Pletneva, *op. cit.*, p. 158, fig. 4/4. Analogiile pe care le face D. Berciu cu amnarul de la Bucureștii Noi nu se pot susține din două motive: a) amnarul de la Bucureștii Noi (vezi D. V. Rosetti, *op. cit.*, p. 210, fig. 1/10) este de alt tip; b) el se încadrează într-un complex cultural cu totul străin de populațiile tercomane.

Locul pecenegilor în Cîmpia Munteană l-au ocupat în secolul al XII-lea cumanii, populație înrudită cu primii. Din păcate, în stadiul actual al cercetărilor, sîntem în imposibilitate de a ști, pe de o parte, dacă anumite grupuri de cumani nu s-au așezat în Cîmpia Dunării încă din secolul al XI-lea, iar pe de altă parte dacă anumite grupuri de pecenegi — care-și menținuseră individualitatea etnică — nu continuau să existe în masa cumanilor și în secolul al XII-lea. În consecință, este greu de precizat dacă mormintele de călăreți nomazi de la Jilava, Tangîru și cu atît mai mult cel de la Movilița aparțin unor pecenegi sau unor cumani.

Independent de felul cum se va soluționa această problemă, trebuie să reținem că — în pofida sărăciei documentelor arheologice — prezența pecenegilor și cumanilor în Muntenia este un fapt istoric pe deplin stabilit. Urmele acestor populații, documentate de cîteva descoperiri arheologice, dar și de numeroase toponime și hidronime¹⁷ de origine tiurcă-veche, pe măsură ce se vor înmulți ne vor da posibilitatea de a studia mai amplu diferitele aspecte ale relațiilor lor cu populația autohtonă.

TOMBE D'UN CAVALIER NOMADE DES XIe—XIIe SIÈCLES DÉCOUVERTE À MOVILIȚA (district d'Urziceni, région de Bucarest)

RÉSUMÉ

Les auteurs présentent la tombe d'un cavalier nomade (petchenègue ou couman) du XIe ou du XIIe siècle, à savoir son squelette et une partie de celui de son cheval, qui a été retrouvée sur une plate-forme de terre se dressant sur le flanc septentrional de la tombe. La tombe a été considérablement détruite par des travaux agricoles. Le mobilier, renfermant un mors, deux étriers, cinq pointes de flèches en fer et deux petites plaques en os, n'a été sauvé que partiellement.

Le squelette du cavalier était orienté ouest-est (la tête à l'ouest). Aucune butte de terre n'avait été élevée sur sa tombe.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Position topographique de la tombe de Movilița par rapport à la route nationale Bucarest-Urziceni.

Fig. 2. — La tombe du cavalier nomade de Movilița.

Fig. 3. — 1, fragment de boucle ; 2, anneau en fer ; 3—9, pointes de flèches en fer ; 10, astragale d'agneau ; 11, 12, pièces en os d'un carquois.

¹⁷ I. Conca și I. Donat, *Contribution à l'étude de la toponymie pechénègue-coumane de la Plaine Roumaine du Bas-Danube*, in *Contributions onomastiques*, 1958, p. 139—169, lucrare publicată de Editura Academiei, cu ocazia celui de-al VI-lea Congres internațional de științe onomastice ținut la München între 24 și 28 august 1958.